

Стубови правосуђа

проф. Драгољуб Поповић¹

-

Август 2021

Правосуђе почива на извесним установама које, да се послужимо грађевинском терминологијом, представљају темељ читаве конструкције те гране државне власти. Међу таквим темељним установама две су посебно важне и чак би се могло рећи да су кључне за обављање улоге коју правосуђе игра у држави и друштву. Реч је о устаљеној судској пракси и јасном и исцрпном образложењу пресуда.²

УСТАЉЕНА СУДСКА ПРАКСА

Устаљена судска пракса је појам који је већ по своме имену јасан чак и ономе ко нема правничко образовање, али у вези с том установом постоје проблеми и недоумице, које стварају потребу да се сам појам пажљивије размотри. Послужимо се у ту сврху при-мером. Замислимо да је Примус у парници тужио Секундуса и да је судија пресудио у корист тужиоца. Ако сутрадан пред судију дође нов спор истог типа у којем Септимус тужи Октавуса како треба судија да одлучи? Може ли пресудити у корист туженог? Писац ових редова је уверен да је на друго питање једино могућ одречан одговор.

Наиме, ако је у спору Примуса против Секундуса судија пресудио у корист тужиоца, кад пред њега дође исти такав спор Септимуса против Октавуса судија, сасвим једноставно речено, мора и у томе другом спору пресудити у корист тужиоца.

Образложење за ово што је управо речено проналази се у елементарном осећању правичности, што није потребно објашњавати. Филозофским језиком речено, поступање какво је описано налаже нам начело које каже да се према једнаком поступа једнако, а према неједнаком неједнако. Схватање какво је саопштено може се проверити ако се било којем човеку упуте питања наведена у претходном пасусу. Одговоре је веома лако претпо-ставити.

Оно што важи за појединог судију важи и за читав суд у којем судија суди. Лаицима није увек познато да у нашим судовима постоји одељење судске праксе које се бави праћењем пресуда у различитим врстама судских предмета и које поступајући судија може консултовати кад пресуђује конкретан спор. У малопређашњем ▶

¹ Редовни професор Правног факултета Универзитета Унион у Београду и некадашњи судија Европског суда за људска права, dragoljub.popovic@pravnofakultet.rs.

² Аутор је у овоме тексту сажео мисли из три недавно објављена чланка, на које овде упућује како би у тексту, ради лакшег изражавања, избегао референце. Ти чланци су: "Inconsistent Adjudication - A Violation of the Right to Fair Trial Under the European Convention on Human Rights", *Analiz PFBU*, 2021 - vol 69-2; "Sailing Upon Charted Seas: Notes on the Evolution of Serbian Law after the Ratification of the ECHR", *Serbian Studies*, vol. 31, no. 1-2, 2020, p. 25-39 и "Reasoning in Domestic Judgments in New Democracies – A View from Strasbourg", *East European Yearbook on Human Rights*, 2019 (2) 1, p. 41-57

► измишљеном при-меру пред очима нам је био првостепени суд, али закључак до којег смо дошли важи и за судове другог степена, односно апелацију, као и за највиши суд - Врховни касациони. У светлости поменутих чињеница поставља се питање зашто код нас, у Србији, не постоји устаљена судска пракса у правом смислу речи? Одговор на овако постављено питање није лако дати. Подсетимо се, за тренутак, неких случајева неусклађености праксе наших судова. Један пример је наплаћивање банкарских додатних услуга клијентима. У споровима те врсте неки судови су дали за право банкама, а други опет њиховим клијентима. Сличан пример је представљао обрачун камате на кредите уговорене у од-ређеној страниј валути и тако даље. У таквим предметима пресуде наших судова нису биле једнообразне. Зато се поставља питање због чега није устаљена судска пракса и још више, ко треба да устали судску праксу? За први део питања смо већ рекли како не налази једноставан одговор. Било би потребно опсежно социолошко истраживање да би се стигло до исправног закључка. Напротив, на други део питања може се поуздано одговорити. Судску праксу устаљује највиши суд у држави.

Основна норма о уједначању судске праксе у Србији налази се у чл. 31 Закона о уређењу судова.³ Текст одредбе овако гласи: *"Врховни касациони суд обезбеђује јединствену судску примену права"*. Начин на који највиши суд у држави то постиже представља међутим, проблем већ по самој формулацији одредаба. Уз управо наведени чл. 31 Закона о уређењу судова у рубруму стоји Надлежност изван суђења. Оваква формулација наводи на размишљање, посебно у светлости чињенице да претходни чл. 30 истога закона има у рубруму *Надлежност у суђењу*. Та законска одредба предвиђа да Врховни касациони суд одлучује *"о ванредним*

правним средствима изјављеним на одлуке судова Републике Србије". Језичко тумачење које не изгледа довољно исправно наводи на помисао како највиши суд у држави не обезбеђује јединствену примену права путем надлежности у суђењу, дакле доношењем пресуда. Овакво тумачење се никако не би могло прихватити. Право се примењује у судским пресудама, па стога његова јединствена примена мора наћи место управо у овима. Где би се иначе уједначавала судска пракса ако не у судским пресудама, које проистичу из суђења?!

При оваквом разматрању које наводи на помисао о лошој законској формулацији основне норме морају се учинити две напомене. Најпре, ако се прихвати да је норма неспретно формулисана и да Врховни касациони суд судску праксу може и мора усталити једино доношењем пресуда, дакле како се законодавац изразио, путем надлежности у суђењу, остаје још један проблем. Овај се састоји у процесним одредбама о примени и до-ступности ванредних правних средстава, која правним субјектима стоје на располагању. Ако је њихова примена таква да су доступна ретко или у малом броју случајева поставиће се питање уједначавања судске праксе у оним класама предмета у којима странка нема на располагању ванредни правни лек. На ово ћемо се вратити нешто доцније.

Друга напомена се односи на технику поступања при уједначавању судске праксе. На овој тачки се враћамо на чл. 31 Закона о уређењу судова и напред поменути основну норму. Ту норму треба довести у везу с чл. 43 став 2 истога закона, где затичемо технику којом ће се, по законодавчевој замисли, ►

³ Закон о уређењу судова, Сл. гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010 113/2017

► остваривати изједначење судске праксе. Та законска одредба каже да ће се, ако настане несасгласност између појединих већа или ако једно веће одступи од сопствене праксе сазвати седница одговарајућег одељења Врховног касационог суда. Из текста одредбе произлази да ће седница одељења усвојити обавезујуће схватање за сва већа, што предвиђа став 3 истог члана закона. Занимљиво је да се оваква техника уједначавања судске праксе примењује само у оквиру одељења, а не и у целој Врховном касационом суду. Норма о којој је реч не налази паралелу у одредби о делокругу опште седнице Врховног касационог суда из чл. 44 истога закона. Из свега што је речено произлази да је законско уређење којим би требало постићи устаљену судску праксу у Републици Србији у суштини мањкаво.

Преостаје питање које смо раније поменули. Како усталити судску праксу у оним класама предмета које, због одредаба о улагању ванредних правних лекова, не могу до-спети до одлучивања у Врховном касационом суду? Са законског становишта одговор је управо суморан: праксу апелационих судова у ствари није могуће усталити, ни усагласити. Ипак, судије апелационих судова су, осећајући проблем, покушале да га реше у практичном поступању. Повремено се организују конференције судија апелационих судова које усвајају препоруке у погледу уједначавања судске праксе. Те препоруке међутим, немају обавезну снагу и тешко је проценити колики је њихов учинак на развитак нашег права.

Ако се једним погледом заокружи оно што је речено долазимо да закључка да је законско уређење уједначавања судске праксе код нас неодговарајуће за потребе модерног правосуђа. Неспретни сплет норми доводи обичног

посматрача у недоумицу иза-звану питањем: зашто највиши суд не уједначи судску праксу сопственим пресудама? Ако је у оној напред замишљеној парници између Примуса и Секундуса Врховни касациони суд потврдио пресуде нижих инстанци пресудивши у корист тужиоца, зашто се уопште по-ставља питање како ће гласити пресуда у таквој истој парници између Септимуса и Окта-вуса? На ово питање није могуће дати разговетан и поуздан одговор. Чињеница је да се такве ситуације у српском праву догађају, заокупљају пажњу јавности и сведоче о по-стојању озбиљних проблема у нашем правосуђу.

Писац ових редова међутим, остаје у уверењу да суштински посматрано, проблем правосуђа није искључиво у судијама и судовима. Могуће је да се корени многих мањкаво-сти јављају и у правничком образовању, па би ваљало размислити о томе да се излаз из лошег стања нашег права потражи не само у реформи правосуђа, него и у преображању и усавршавању универзитетске наставе. Школа треба да научи будућег правника да су судија и суд везани ранијом пресудом о истом предмету. Ако правник доспе у суд без таквог схватања и још више без чврстог уверења о томе, правосуђе ће непрестано имати проблем.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕСУДЕ

Образложење пресуда наших судова заслужује посебну пажњу. Структура судске пресуде у српском праву је троделна. Пресуда садржи увод, изреку и образложење. У уводу се налазе генералије и то је једини део пресуде који не изазива расправу. Изрека зна бити преопширна, али ако се и то остави по страни преостаје онај део пресуде који се назива образложењем. Начелно посматрано, тај

► део пресуде омогућава читаоцу њеног текста поуздано сазнање разлога због којих је судија одлучио онако како стоји у изреци пресуде. Ово је ипак само један од елемената од којих је образложење пресуде код нас састављено.

У образложењу пресуде српског суда налазе место многи састојци који то нису у суштинском смислу речи, односно не пружају непосредно сазнање разлога за судијску одлуку. Као пример се у овом погледу може навести цитирање законских текстова, односно одредаба, затим репродуковање излагања странака и њихових заступника пред судом, као и препривавање законских норми, ако се већ не наводе у изворном облику. Набрајању овде није крај, а треба упозорити на чињеницу да ово што је речено не би ваљало уопштавати. Свакако да има много врло добро израђених пресуда наших судова, али је невоља у томе што се уз ове и то не ретко, јављају и оне којима се могу упутити замерке.

Поред претерано једноставне структуре текст образложења пресуде код нас понекад пати и од језичких недостатака, зато што је недовољно разумљив. Неопрезан лаик у томе види стручност изражавања које у ствари нема. Реченице су у пресудама дугачке, а пасуси практично скоро никад нису одвојени. И једно и друго се јавља из непознатих разлога и више је изражено у пресудама нижих судова, мада ни они који су виши у хијерархији нису имуни на овакво поступање. Било би због тога корисно да се текстовима пресуда наших судова позабаве стручњаци за српски језик са становишта своје струке.

При оваквом разматрању намеће се питање шта би се могло учинити да се стање образложења пресуда код нас поправи? На први поглед

овај проблем изгледа мањи у по-ређењу с устаљивањем судске праксе, јер не захтева интервенцију законодавца. Додуше и судска пракса би се могла уједначити без законске интервенције, само изменом поступања у нашим судовима, али писац ових редова није у том погледу оптимист. Код образложења пресуда је законодавну интервенцију теже увести, мада ни ту не мора бити искључена. За почетак би било добро израдити једно језичко упутство, потекло од каквог стручног ауторитета. Раздвајање пасуса и краће реченице би се свакако могле препоручити. Уз то би било неопходно разлистати структуру читаве пресуде тако што би се из образложења издвојили они делови који ту суштински не спадају. Било би добро да се у структури пресуде отвори посебна рубрика рецимо за упућивање на законске одредбе на основу којих је пресуђено. Требало би изоставити препривавање тих одредби. Излагања странака пред судом би такође требало ставити у посебну рубрику и томе слично.

Иако неком можда може изгледати да су овакви предлози измена неупутни, ваља се подсетити да се инспирација за такве новине може пронаћи не само у упоредном и међународном праву, него и у нашем националном. На пример, обрасци пресуда скандинавских судова пружају добар модел за углед. Слично је и с пресудама Европског суда за људска права. Код нас је опет, образац који је сачинио Уставни суд за уставну жалбу пример на који ваља указати. Иако то није пресуда формула обрасца је корисна и јасна је странкама које се обраћају суду. Нешто слично би се можда могло покушати и у погледу преображаја структуре пресуда српских судова.